

Maciej Prarat*

orcid.org/0000-0001-7076-2009

Przekształcenia średniowiecznego klasztoru kanoników laterańskich w Kaliszu w świetle badań architektonicznych elewacji

Transformations of the Medieval Monastery of the Canons General of the Lateran in Kalisz in the Light of Architectural Studies of the Facade

Słowa kluczowe: Kalisz, architektura średniowieczna, klasztor, badania architektoniczne

Keywords: Kalisz, medieval architecture, monastery, architectural research

Wprowadzenie

Dawny klasztor kanoników laterańskich wraz z sąsiednim kościołem św. Mikołaja jest jednym z najcenniejszych zabytków średniowiecznej architektury zarówno Kalisza, jak i regionu. Celem artykułu jest podsumowanie wyników badań architektonicznych wykonanych przez autora tekstu wraz z Bożeną Zimnowodą-Krajewską w latach 2016–2017 w związku z pracami konserwatorskimi. W tekście przedstawiono historię budowlaną oraz rozwarstwienie chronologiczne. W przypadku najlepiej zachowanej ściany południowej udało się także zrekonstruować formę budynku w dwóch najważniejszych okresach średniowiecznych. Szczegółowa część analityczna, będąca podstawą przedstawionych wniosków, została zawarta w dokumentacji z badań¹.

Zakres analizy obejmował strukturę wszystkich czterech elewacji. Ze względu na ograniczony dostęp nie uwzględniono w niej układu przestrzenno-funkcjonalnego, który w przyszłości również powinien być przebadany i skorelowany z rekonstrukcją ścian zewnętrznych. W pracy zastosowano typową metodę badań architektury ceglanej: analizę budulca, zaprawy oraz wszelkich przewiązań, strzępi i skuć².

Introduction

The former monastery of the Lateran Canons with the adjacent St. Nicholas's Church is one of the most valuable monuments of medieval architecture in Kalisz and the whole region. The aim of this paper is to summarize the results of architectural research carried out by the author of the text together with Bożena Zimnowoda-Krajewska in the years 2016–2017 in connection with conservation procedures. The paper presents the history of construction and chronological stratification. In the case of the best-preserved southern wall, it was also possible to reconstruct the form of the building in the two most important medieval periods. A detailed analytical section, which is the basis for further conclusions, was included in the research documentation.¹

The scope of the analysis covered the structure of all four facades. Due to limited access, the spatial and functional layout was not taken into account. Yet, it should also be examined in the future and correlated with the reconstruction of external walls. A typical method of exploring brick architecture was applied during the works here, i.e. analysis of the building material, mortar as well as all the bindings, toothing and plaster removal.²

* dr, Wydział Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

* Ph.D., Faculty of Fine Arts, Nicolaus Copernicus University in Toruń

Cytowanie / Citation: Prarat M. Transformations of the medieval monastery of the Lateran canons in Kalisz in the light of architectural studies of the façade. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2021, 65:157–168

Otrzymano / Received: 21.02.2021 • **Zaakceptowano / Accepted:** 5.03.2021

doi: 10.48234/WK65KALISZ

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

Skrócony opis klasztoru

Zespół kościoła św. Mikołaja wraz z klasztorem zajmuje jeden z północnych bloków starego miasta, ograniczony ulicami: Parczewskiego, Kanoniczą, Grodzką i Szklarską. Dwukondygnacyjny klasztor (wymiary 42,75 m na 11,41 m, wysokość ścian 7,61 m), o zwartej prostopadłościennym bryle, nakryty jest dachem naczółkowym i ustawiony ścianą dłuższą na osi wschód-zachód. Główne wejście do budynku znajduje się w elewacji południowej, pozostałe dwa w północnej i wschodniej. Układ funkcjonalno-przestrzenny jest dwutraktowy, z węższą częścią południową (ryc. 1).

Elewacja północna jest niesymetryczna, z 8 osiami otworów parteru (trzeci od wschodu wejściowy, reszta okienne) i 12 osiami piętra, gdzie również znajduje się otwór komunikacyjny (szósty od wschodu). W części wschodniej widoczne są ślady spalenizny i fragmenty łuków wcześniejszych podziałów. Strefa zachodnia parteru jest mocno przemurowana (ryc. 2), jedynie w pierwszej osi od zachodu zachowała się wcześniejsza wnęka. Na piętrze można dostrzec rytm bliźniaczych wąskich wnęk. Elewacja południowa (ryc. 3) ma podobny układ, inny natomiast jest rozstaw otworów okiennych parteru (11 osi) i piętra (12 osi). W dolnej strefie zachowały się świetliki piwniczne i trzy portale drzwiowe: dwa skrajne o profilowanych krawędziach, zamknięte łukami, środkowy kolumnowy z naczółkiem. W górnej strefie części wschodniej widoczne są krawędzie wcześniejszych, szerokich otworów okiennych, w części zachodniej zaś, podobnie jak w elewacji północnej, krawędzie bliźniaczych wąskich wnęk. Elewacje wschodnia i zachodnia (ryc. 4) są trójosiowe, niesymetryczne z wejściami w osi środkowej (w elewacji zachodniej portal z profilami, zamknięty łukiem, wtórnie zamurowany); w obu elewacjach widoczne wcześniejsze podziały. Wszystkie obecne otwory okienne z szerokimi opaskami mają jednakową wielkość.

Budynek został wzniesiony z cegły w układzie gotyckim. W jego strukturze widoczne są liczne przemurowania, sugerujące zupełnie inną bryłę i formę elewacji; na przestrzeni wieków ulegały one różnym zmianom.

Historia klasztoru

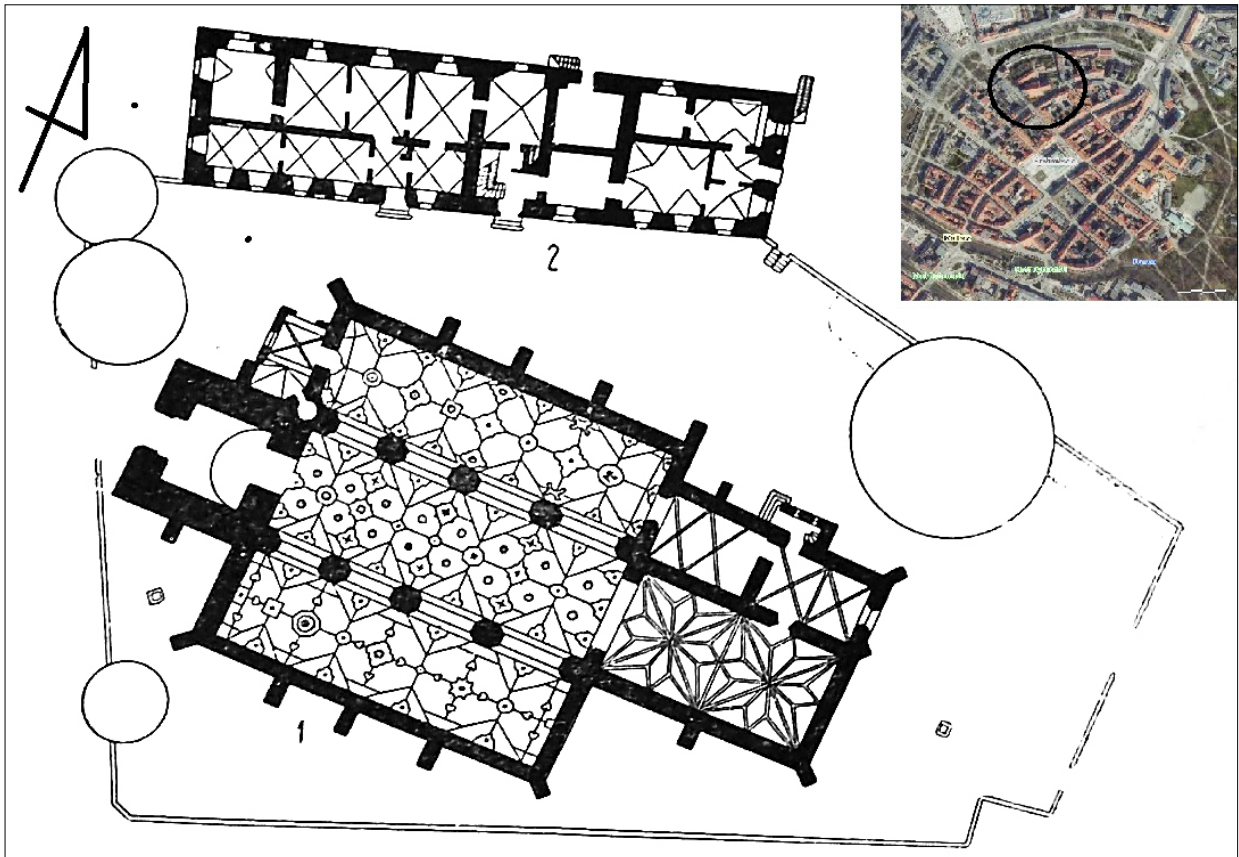
Należy podkreślić, że historia klasztoru nie doczekała się odrębnej monografii, informacje można odnaleźć jedynie na marginesie rozważań poświęconych kościołowi św. Mikołaja³. Za fundatora tej świątyni uznawany jest Bolesław Pobożny⁴. Pierwsza bezpośrednia wzmianka o kościele pochodzi z roku 1303 i dotyczy sporu pomiędzy proboszczami kościoła św. Mikołaja i kościoła NMP, którego ten pierwszy był filią⁵. Ostatecznie do podziału parafii doszło w 1310, co zostało potwierdzone przez legata papieskiego⁶. Jeszcze w pierwszej połowie XIV w. czwarty z proboszczów wydzielonej parafii, Mikołaj, zamordował w afekcie rzemieślnika i zbiegł, parafia zaś opustoszała. W ramach ponownego jej ob-

Brief description of the monastery

St. Nicholas's Church and the monastery are situated within one of the northern blocks of the old town and delimited by Parczewskiego, Kanonicza, Grodzka and Szklarska streets. The two-story monastery (dimensions 42.75 m by 11.41 m, wall height: 7.61 m) is covered with a half-hipped roof and set with a longer wall along the east-west axis. The main entrance to the building is located in the southern facade, the other two in the northern and eastern facades. The functional and spatial arrangement is two-bay, with a narrower southern part (Fig. 1). The northern facade is asymmetrical, with eight axes of ground-floor openings (third from the east is the entrance, the others are windows) and twelve axes on the first floor, where there is also a circulatory opening (the sixth opening from the east). In the eastern part, there are traces of burning and fragments of arches from earlier divisions. The western area of the ground floor is heavily walled up (Fig. 2), the previous recess is preserved only in the first axis from the west. On the first floor, it is possible to observe the rhythm of twin narrow niches. The southern facade (Fig. 3) has a similar layout, while the spacing of the window openings on the ground floor (eleven axes) and the first floor (twelve axes) is different. In the lower zone there are preserved cellar skylights and three door portals: the two outer ones with profiled edges, topped with arches, and the middle, columnar one with a pediment. In the upper part of the eastern zone, the edges of an earlier wide window openings are visible, and in the western one, similarly to the northern facade, the edges of twin narrow recesses are observable. The eastern and western facades (Fig. 4) have three-axes, are asymmetrical with entrances in the central axis (in the western facade, there is a portal with profiles, topped with an arch, later walled up); earlier divisions are visible in both facades. All present window openings with wide bands are of equal size. The building was built of brick using a Gothic pattern. Its structure shows signs of numerous reapplications of brick, suggesting a completely different shape and form of the facade; over the centuries they must have undergone numerous changes.

History of the monastery

It should be emphasized that the history of the monastery has not been the subject of a dedicated monograph, as only some marginal information can be found in the works devoted to St. Nicholas's Church.³ Bolesław the Pious⁴ is considered the founder of the church and the first direct mention of the building comes from 1303 and concerns a dispute between the St. Nicholas's parish priests and the Church of the Blessed Virgin Mary, of which St. Nicholas's Church was a branch.⁵ Ultimately, the parish was split in 1310, which was confirmed by the papal legate.⁶ In the first half of the fourteenth century, the fourth priest of the separated parish,

Ryc. 1. Kalisz, dawny klasztor kanoników laterańskich, plan sytuacyjny; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 5, Warszawa 1960, s. 20.
 Fig. 1. Kalisz, former monastery of the Lateran canons, site plan; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, vol. 5, Warsaw 1960, p. 20.

Ryc. 2. Kalisz, dawny klasztor kanoników laterańskich; część zachodnia elewacji północnej po pracach konserwatorskich; oznaczenia: a – pierwotna wnęka, b – pierwotny otwór okienny w blendzie, c – łuki pierwotnej artykulacji elewacji, d – gniazda po konstrukcji (zadaszenia?); fot. M. Prarat 2017.

Fig. 2. Kalisz, former monastery of the Lateran canons; western part of the northern facade, after conservation; marks: a – primary recess, b – primary window opening in the blende, c – arches of the primary articulation of the facade, d – sockets on the construction (roofing?); photo by M. Prarat 2017.

Ryc. 3. Kalisz, dawny klasztor kanoników laterańskich; elewacja południowa po pracach konserwatorskich; fot. M. Prarat 2018.

Fig. 3. Kalisz, former monastery of the Lateran canon; southern facade after conservation procedures; photo by M. Prarat 2018.

Ryc. 4. Kalisz, dawny klasztor kanoników laterańskich; elewacja zachodnia przed pracami konserwatorskimi; fot. M. Prarat 2016.

Fig. 4. Kalisz, former monastery of the Lateran canons; western facade before conservation procedures; photo by M. Prarat 2016.

sadzenia 29 czerwca 1358 Kazimierz Wielki sprowadził do Kalisza kanoników laterańskich reguły św. Augustyna ze wsi Mąka pod Sieradzem, filii klasztoru Panny Maryi na Piasku we Wrocławiu⁷.

Ważnym wydarzeniem w historii parafii było wyniesienie w roku 1441 kościoła do godności kolegiaty; jednocześnie rezydencja kanoników kaliskich została uznana za klasztor⁸. W następstwie tego wydarzenia, w 1448, za prepozyta Pawła, wzniesiono ceglany budynek klasztorny⁹. Po pożarze w 1537 klasztor – staraniem proboszcza Mikołaja Kotłowskiego – został rozbudowany i połączony z kościołem krytym ganek arkadowym¹⁰. W 1560 pożar zniszczył klasztorną bibliotekę¹¹. Kolejna pożoga miała miejsce w 1609¹², a później w 1706¹³. W okresie tym w dalszym ciągu funkcjonował ganek łączący budynek z kościołem¹⁴.

W roku 1805, po zaborze dokonany przez Prusaków, kamera nakazała zakonowi oddać kilka cel franciszkanom¹⁵. W 1810 nastąpiła ostateczna sekularyzacja klasztoru. W latach 1818–1822 rozebrano ganek arkadowy i kruchtę przy wejściu oraz zamurowano portal. W tym samym czasie wmurowano nowy portal w elewacji południowej. Budynek zmienił funkcję na plebanię¹⁶. Restaurację kościoła, być może z klasztorem, podjęto w latach 1869–1875/76¹⁷. Podczas I wojny światowej zachodnia część miasta z placem kościelnym i klasztorem jako jedna z nielicznych nie uległa zniszczeniu¹⁸. W 1911 odnowiono front plebanii celem ukazania jego gotyckiej formy oraz przywrócono ostrołukowe drzwi gotyckie w elewacji. Projekt wykonał Oskar Sosnowski¹⁹. Kolejne prace prowadzono także w latach dwudziestych XX wieku²⁰.

Podczas II wojny światowej w klasztorze urządzono magazyn. Po roku 1945 przywrócono mu funkcję plebanii²¹. Zapewne dopiero wtedy założono opaski okienne. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku na piętrze klasztoru odnaleziono kamienną tablicę z napisem: STEPH. KOBIERZYC. 1586²². W 2015 rozpoczęto przygotowania do prac konserwatorsko-restaurator-

Mikołaj, murdered a craftsman in a crime of passion and fled, and the parish was deserted. As a part of its reappointment, on June 29, 1358, Casimir the Great brought to Kalisz the Canons General of the Lateran, of the rules of St. Augustine from the village of Mąka near Sieradz, a branch of the 'Na Piasku' convent of the Virgin Mary in Wrocław.⁷

A crucial event in the history of the parish was the elevation of the church to the status of a collegiate church in 1441. At the same time, the residence of the Kalisz canons was declared a monastery.⁸ As a result, in 1448 a brick building was erected under the provost Paweł.⁹ After a fire in 1537, the monastery—thanks to the parish priest Mikołaj Kotłowski—was expanded and connected with the church with an arcaded porch.¹⁰ In 1560, a fire destroyed the monastery library.¹¹ Another fire took place in 1609¹² and later in 1706.¹³ During this period, the porch connecting the building with the church was still used.¹⁴

In 1805, after the partitions, the camera told the order to pass a few cells on to the Franciscans.¹⁵ In 1810, the monastery was finally secularized. In the years 1818–1822, the arcaded porch and the porch at the entrance were demolished, and the portal was bricked up. At the same time, another portal was incorporated in the southern facade. The building changed its function to a rectory.¹⁶ The restoration of the church, possibly including the monastery, was undertaken in the years 1869–1875/76.¹⁷ During the First World War, the western part of the city, with the church square and the monastery, was one of the few buildings which was not destroyed.¹⁸ In 1911, the front of the rectory was renovated to show its Gothic form and the pointed Gothic door in the facade was restored. The design was developed by Oskar Sosnowski.¹⁹ Subsequent works were also carried out in the 1920s.²⁰

During the Second World War, a warehouse was organized in the monastery. After 1945, it was restored as a rectory.²¹ It was probably only then that the window bands were put on. In the 1990s, a stone plaque with the inscrip-

skich elewacji południowej i zachodniej wykonanych w 2016²³, a rok później północnej i wschodniej.

Jedynym badaczem, który podjął się próby nakreślenia historii budowlanej tego zespołu, był Janusz Tomala. Za najstarszą (być może jeszcze XIV-wieczną) partię budynku uznał on część wschodnią, będącą pierwotnie trójkondygnacyjną wieżą mieszkalną. Po przejęciu przez kanoników laterańskich została ona rozbudowana w kierunku zachodnim. Tomala stwierdził też, że doszło do zamiany parteru na piwnicę poprzez podwyższenie poziomu terenu.

Podsumowując, należy stwierdzić, że historia powstania budynku ma wiele niewyjaśnionych wątków, a proponowana chronologia przekształceń budowlanych, dość wątpliwa, nie została poparta szczegółowymi badaniami architektonicznymi.

Rozwarstwienie chronologiczne z rekonstrukcją faz średniowiecznych

Zważywszy na dość niejasno określoną historię klasztoru, na obecnym etapie badań chronologię przekształceń należy przyjąć w stopniu jak najogólniejszym. Wyróżniono zatem dwie główne średniowieczne fazy budowlane²⁴. Dokładniejsze datowanie możliwe jest dopiero od XIX wieku.

Faza pierwsza: średniowiecze

Najstarszą częścią klasztoru jest przestrzeń parteru i piętra do połowy długości dzisiejszego budynku (21,22 m) po stronie wschodniej. Struktura ta powstała w dwóch etapach (ryc. 5, 6, 7). Najstarszy jest fragment parteru na różnych wysokościach (3,6 m w ścianie południowej, 2,22 m we wschodniej i w północnej). Został on wmurowany w wątku gotyckim, gdzie pomiar 10 warstw cegieł ze spoiną wyniósł 106–108 cm (dalej: 10w=), cegły zaś miały wymiary: długość wozówki = 26–27 cm, długość główki = 11–12 cm, wysokość = 9–10 cm (dalej: wymiary cegieł: długość wozówki/długość główki/wysokość). Zastosowano tam zaprawę gruboziarnistą, twardą,

tion STEPH. KOBIERZYC. 1586 was found on one of the monastery floor.²² In 2015 there began preparations for conservation and restoration works on the southern and western facades, which were carried out in 2016,²³ and a year later on the northern and eastern facades.

The only researcher who made an attempt to outline the history of the monastery's construction was Janusz Tomala. He considered the eastern part, originally a three-story residential tower to be the oldest (perhaps as old as the fourteenth century) part of the building. After being taken over by the Canons General of the Lateran, it was extended in the western direction. Tomala also stated that the ground floor was adapted into a basement by raising the ground level.

To conclude, it should be stated that the history of the building has many unexplained threads, and the proposed chronology of its structural transformations is still quite questionable and has not been supported by detailed architectural studies so far.

Chronological stratification with a reconstruction of medieval phases

Given the rather vaguely defined history of the monastery, the chronology of the transformations should be adopted as generally as possible at the present stage of research. Thus, two main medieval construction phases can be distinguished.²⁴ More precise dating is possible only from the nineteenth century onwards.

First phase: medieval times

The oldest part of the monastery is the space of the ground floor and the first floor up to half the length of today's building (21.22 m) on the eastern side. The structure was built in two stages (Fig. 5, 6, 7). The oldest part of the ground floor is at different heights (3.6 m in the southern wall, 2.22 m in the eastern and northern walls). It was bricked in Gothic bonding, where the measurement of ten layers of bricks with a joint was 106–108 cm (hereinafter: 10w =), while the bricks had

Ryc. 5. Kalisz, dawny klasztor kanoników laterańskich; elewacja północna, rozwarstwienie chronologiczne; oprac. M. Prarat.

Fig. 5. Kalisz, former monastery of the Lateran canons; northern facade, chronological stratification; by M. Prarat.

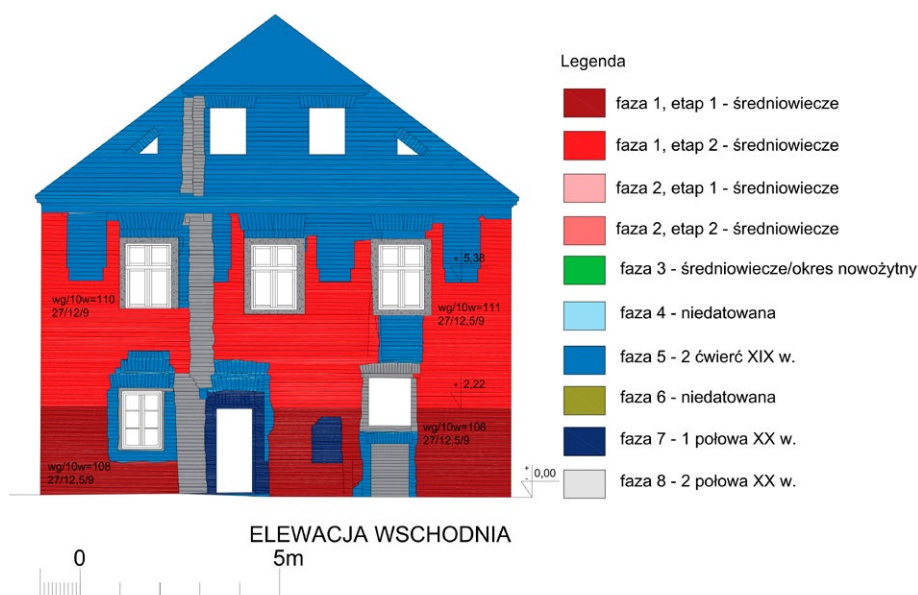
Ryc. 6. Kalisz, dawny klasztor kanoników laterańskich; elewacja południowa, rozwarstwienie chronologiczne; oprac. M. Prarat.
 Fig. 6. Kalisz, former monastery of the Lateran canons; southern facade, chronological stratification; by M. Prarat.

szarą. W kolejnym etapie nadbudowano piętro, również w wątku gotyckim, 10w=110–111 cm (w ścianie północnej i wschodniej) oraz 10w=116 cm (w ścianie południowej), wymiary cegły: 27–29/12–12,5/8,5–9 cm. Zastosowano zaprawę gruboziarnistą, twardą, szarą oraz cegły zendrówki w regularnym układzie.

Dzięki analizie pierwotnych krawędzi i przemiarów możliwe było opracowanie rekonstrukcji pierwotnej formy. W strefie przyziemia elewacji południowej znajdowały się cztery otwory piwniczne (ryc. 8)²⁵. Powyżej nich musiały mieścić się niewielkie okna (w miejscu późniejszych, było ich zatem 3 lub 4). Brak śladów po otworze wejściowym, który być może usytuowany był w miejscu późniejszego. Także w strefie piętra, od wschodu umieszczone były trzy otwory okienne ze szfrazowanymi krawędziami i z parapetem, zamknięte łukami odcinkowymi. Część zachodnia piętra elewacji

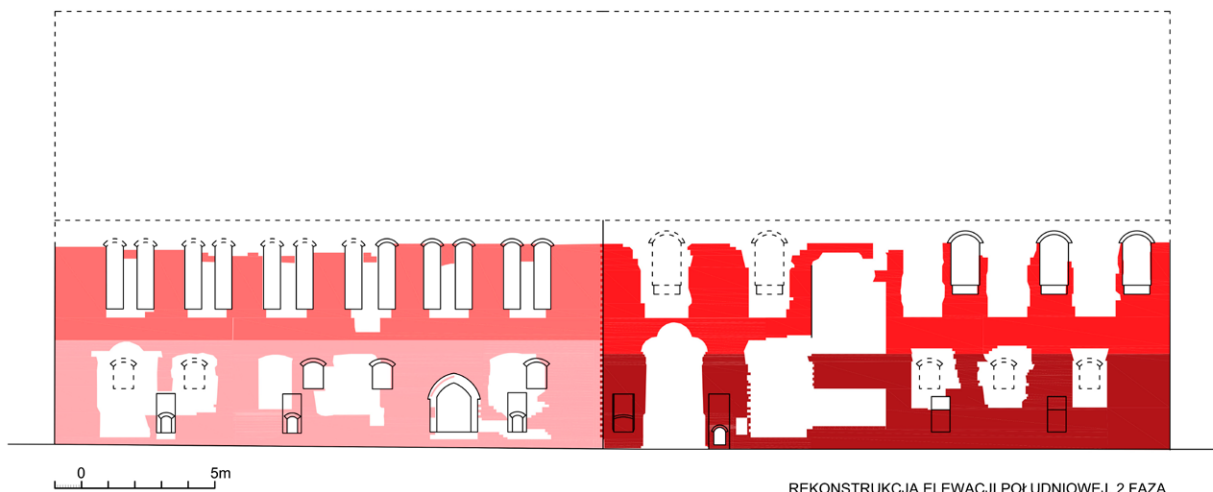
the following dimensions: stretcher length = 26–27 cm, header length = 11–12 cm, height = 9–10 cm (hereinafter: bricks dimensions: stretcher length / header length / height). Coarse-grained, hard, gray mortar was used here. In the next stage, the first floor was added, also in a Gothic bond, 10w = 110–111 cm (in the northern and eastern walls) and 10w = 116 cm (in the southern wall), brick dimensions: 27–29 / 12 -12.5 / 8.5–9 cm. Coarse-grained, hard and gray mortar and over-burned bricks in a regular arrangement were applied here.

Based on an analysis of the original edges and brickwork, it was possible to develop a reconstruction of the original form. In the ground floor area of the southern elevation, there were four cellar openings (Fig. 8).²⁵ Above them there must have been small windows (in place of the later ones, there were therefore three or four). There are no traces of the entrance hole, which

Ryc. 7. Kalisz, dawny klasztor kanoników laterańskich; elewacja wschodnia, rozwarstwienie chronologiczne; oprac. M. Prarat.
 Fig. 7. Kalisz, former monastery of the Lateran canons; eastern facade, chronological stratification; by M. Prarat.

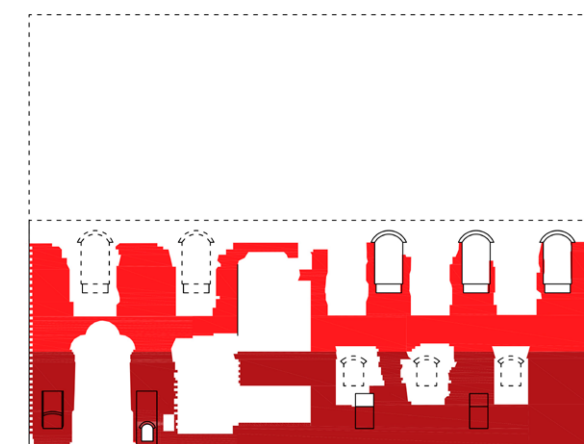
południowej nie jest możliwa do rekonstrukcji. Zachowała się tam jedynie pionowa krawędź sięgająca niżej niż otwory okienne piętra. Być może wyznacza ona przestrzeń otworu komunikacyjnego. Za nią zapewne znajdowały się jeszcze dwa okna, analogiczne do tych po stronie wschodniej.

W przypadku ściany szczytowej wschodniej (ryc. 7) w pierwszej osi od północy, na parterze zachowany jest fragment pierwotnego otworu piwnicznego (szyi piwnicznej?). Na piętrze zaś znajdowały się cztery okna, analogiczne do elewacji południowej. Ich pierwotna wysokość (zachowane są podstawy łuków) sugeruje, że budynek musiał być nieco wyższy. W ścianie północnej (ryc. 5) z okresu tego czytelne są jedynie trzy krawędzie z fragmentami otworów okiennych lub drzwiowych na piętrze.

Faza druga: średniowiecze

Druga faza przekształceń średniowiecznych związana była ze zmianą zarówno bryły, jak i formy elewacji. Klasztor został wydłużony w kierunku zachodnim. Nowa struktura została dostawiona do strzepy wykonanych wtórnie w istniejącym murze (ryc. 9). Tak jak wcześniej, można również wydzielić dwa etapy rozbudowy. Najpierw wymurowano ściany parteru na zróżnicowanej wysokości (od 4,11 m w ścianie południowej do 4,7 m w ścianie zachodniej) w wątku gotyckim, 10w=111 cm, wymiary cegieł: 25/11/9 cm. Do budowy użyto zendrówki. W kolejnej fazie podwyższono ściany piętra i również wymurowano je w wątku gotyckim, 10w=114–115 cm, wymiary cegieł: 25,2/11/9–9,5 cm. W narożniku północno-zachodnim zastosowano rzemyk (ryc. 4).

W części parteru elewacji północnej czytelna jest jedynie wysoka wnęka, zamknięta łukiem pełnym (ryc. 2a). Za nią, bliżej narożnika, zachowane są dwa gniazda wykonane w pierwotnym murze (ryc. 2d) – prawdopodobnie była to podstawa jakiegoś drewnianej formy zadaszenia. Pomiedzy kondygnacjami znajdują się trzy spłaszczone łuki, poniżej których lico było cofnięte na cegłę (ryc. 2c). Być może były tam wnęki lub otwory okienne. W górnej strefie znajduje się 6 par długich i wąskich wnęk zamkniętych łukami odcinkowymi (zachowane są podstawy łuków).

Ryc. 8. Kalisz, dawny klasztor kanoników laterańskich; rekonstrukcja elewacji południowej z pierwszej i drugiej fazy średniowiecznej; oprac. M. Prarat.

Fig. 8. Kalisz, former monastery of the Lateran canons; reconstruction of the southern facade from the first and second medieval phases; by M. Prarat.

may have been located in the place of the later one. In the first floor area from the east, there were three window openings with beveled edges and a window sill, closed with segmental arches. The western part of the southern facade is impossible to reconstruct. Only the vertical edge is preserved there, reaching lower than the window openings of the first floor. Perhaps it marks the circulatory opening. Behind it there were probably two more windows, analogous to those on the eastern side.

In the case of the eastern gable wall (Fig. 7), in the first axis from the north, a fragment of the original cellar opening (basement neck?) has survived on the ground floor. On the first floor there were four windows, similar to the southern facade. Their original height (the bases of the arches have been preserved) suggests that the building must have been slightly taller. In the northern wall (Fig. 5) only three edges with fragments of window or door openings on the first floor have survived.

Ryc. 9. Kalisz, dawny klasztor kanoników laterańskich; elewacja północna, widoczne strzępiał pierwszej i drugiej fazy średniowiecznej; styk oznaczono strzałkami; fot. M. Prarat 2017.

Fig. 9. Kalisz, former monastery of the Lateran canons; northern facade, visible toothing of the first and second medieval phases; the joint is marked with arrows; photo by M. Prarat 2017.

W dolnej ich części wymurowane były rozgłifione do środka małe okna, zamknięte łukami odcinkowymi (oryginalny, nieprzekształcony otwór okienny zachował się w piątej osi od wschodu) (ryc. 2b). Szczątkowy stan zachowania formy elewacji z tego okresu nie pozwala na jej rysunkową rekonstrukcję.

Znacznie lepiej natomiast zachowała się struktura elewacji południowej (ryc. 6) z licznymi oryginalnymi otworami okiennymi i drzwiowymi. W strefie parteru umieszczony jest ostrołuczny portal z trzema świetlikami piwnicznymi. Nieco powyżej znajdują się trzy (niewykluczone, że było ich pięć) otwory okienne, zamknięte łukami odcinkowymi²⁶, w strefie piętra zaś relikty sześciu par wysokich i wąskich wnęk²⁷, również zamkniętych łukiem (zachowały się ich podstawy). Ślady te dowodzą, że budynek musiał być wyższy co najmniej o 1 m, zatem analogicznie do najstarszej struktury z pierwszej fazy.

Na osi środkowej elewacji zachodniej (ryc. 10) znajdował się kolejny portal wejściowy²⁸ i otwór piwniczny. W strefie przyziemia, przynajmniej po stronie północnej, umieszczone było duże okno, a nieco powyżej trzy różnej wielkości blendy. Na piętrze widoczne są ślady trzech wąskich otworów okiennych, zamkniętych łukiem²⁹.

Faza trzecia: średniowiecze/okres nowożytny

W elewacji północnej wymurowano dwie wnęki na piętrze przy narożniku wschodnim i dwa otwory na osi środkowej, a także przemurowano małe okna w podwójnych wnękach części zachodniej. W rozgłifieniach tych otworów wykonano tynki z polichromią. W elewacji południowej wprowadzono rozgłifiony portal

Second phase: medieval times

The second phase of medieval transformations concerned the changes in both the shape and form of the facade. The monastery was extended towards the west. a new structure was added to the toothing that was made in the existing wall (Fig. 9). As before, two stages of expansion may be distinguished here. First, the walls of the ground floor were bricked at various heights (from 4.11 m in the southern wall to 4.7 m in the western wall) using the Gothic bond, 10w = 111 cm, bricks dimensions: 25/11/9 cm. Over-burned bricks were used in the construction. In the next phase, the walls of the first floor were raised and also bricked using the Gothic bond, 10w = 114–115 cm, bricks dimensions = 25.2 / 11 / 9–9.5 cm. A half-header was used in the north-west corner (Fig. 4).

In the ground floor of the northern facade, only a tall recess is visible, topped with a full arch (Fig. 2a). Behind it, closer to the corner, two sockets in the original wall are preserved (Fig. 2d)—this was probably the basis of a wooden form of roofing. There are three flattened arches between the stories, below which the face was set back on the brick (Fig. 2c). Perhaps there were recesses or window openings. In the upper zone there are six pairs of long and narrow recesses closed with segmental arches (the bases of the arches have been preserved). In their lower part, small windows were splayed inwards, topped with segmental arches (the original window opening has been preserved in the fifth axis from the east) (Fig. 2b). The residual state of the facade from that period does not allow for its graphical reconstruction.

On the other hand, the structure of the southern facade (Fig. 6) was much better preserved with numerous original window and door openings. In the ground floor area there is a pointed portal with three basement skylights. Above there are three (there could have been five) window openings topped with segmental arches,²⁶ in the floor area there are relics of six pairs of tall and narrow niches,²⁷ also topped with arches (their bases have been preserved) These traces prove that the building must have been taller by at least 1 m, thus similar to the oldest structure from the first phase.

On the central axis of the western facade (Fig. 10) there was another entrance portal²⁸ and a cellar opening. In the ground floor area, at least on the north side, there was a large window, and slightly above three blends of different sizes. On the first floor, there are traces of three narrow window openings topped with an arch.²⁹

Third phase: medieval times / modern period

In the northern facade, two niches on the first floor at the eastern corner and two openings in the central axis were built, and small windows in the double niches of the western part were walled up. Polychrome plasters were applied in the splits of these openings. In the southern facade, a splayed portal was introduced (on the eastern side),³¹ an opening with a semicircular

Ryc. 10. Kalisz, dawny klasztor kanoników laterańskich; elewacja zachodnia, rozwarstwienie chronologiczne; oprac. M. Prarat.
 Fig. 10. Kalisz, former monastery of the Lateran canons; western facade, chronological stratification; by M. Prarat.

(po stronie wschodniej)³⁰, otwór z półkolistym zamknięciem po stronie zachodniej oraz blendę z otworem okiennym w elewacji zachodniej.

Faza czwarta: niedatowana

W elewacji północnej zapewne po fazie trzeciej, a na pewno przed piątą³¹ przemurowano pewne fragmenty, co mogło się łączyć z bieżącymi naprawami.

Faza piąta: druga ćwierć XIX wieku

W tym czasie doszło do największych zmian w klasztorze. W latach 1818–1822 budynek zmienił funkcję na plebanie, co łączyło się z zamurowaniem dotychczasowej artykulacji, częściowym przemurowaniem ścian i wykonaniem nowych otworów okiennych i drzwiowych. Założono też nową wieżbę dachową ze szczytami. Całość została otynkowana. W elewacji południowej wprowadzono nowy portal kolumnowy.

Faza szósta: niedatowana

Już po przemurowaniach z początku XIX wieku przelicowano fragment elewacji północnej poniżej jednego z podłużnych łuków pomiędzy kondygnacjami.

Faza siódma: pierwsza połowa XX wieku

Zakres tych prac związany był już z działaniami o charakterze czysto konserwatorskim. Rozpoczęły się one w roku 1911. Zdjęcie pochodzące z początku lat trzydziestych XX wieku pokazuje klasztor otynkowany. Zapewne jednak jeszcze przed wojną tynki zostały

closure on the western side and a blend with a window opening in the western facade.

Fourth phase: undated

Certain parts of the northern facade were rebuilt after the third phase, and certainly before the fifth phase,³¹ which could be related to ongoing repairs.

Fifth phase: second quarter of the nineteenth century

This period saw the greatest changes in the monastery. In the years 1818–1822, the building changed its function to a rectory, which was associated with bricking up the existing articulation, partially rebuilding the walls and making new window and door openings. A new roof truss with gables was also installed. The entire building was plastered. A new column portal was introduced in the southern facade.

Sixth phase: undated

After remodeling in the beginning of the nineteenth century, a fragment of the northern facade was facing below one of the longitudinal arches between the floors.

Seventh phase: early twentieth century

The scope of these works was already related to pure conservation activities which began in 1911. A photo from the beginning of the 1930s shows the monastery still plastered. However, the plaster was probably removed even before the war. Significant fragments of the

zbite. Znaczne fragmenty budynku uzupełniono cegłą mechaniczną w wątku gotyckim. Zastosowano ją w przemurowaniach przyziemia elewacji północnej, w przelicowaniach pierwotnych okien parteru i portalu elewacji południowej oraz wnęki elewacji zachodniej.

Faza ósma: druga połowa XX wieku

Po zbieciu tynków, zapewne ze względów estetycznych, wokół wszystkich otworów okiennych i drzwiowych wykonano betonowe opaski. Zamurowano wtórny portal w elewacji południowej, zostawiając w nim okno. Dodatkowo w zamurowanym portalu, blendzie i oknie elewacji zachodniej założono gruby tynk, wystający znacznie przed lico ściany. Wymieniono wszystkie stolarki okienne i drzwiowe.

Zakończenie, postulaty badawcze

Przekształcenia budowlane ujawnione w toku badań architektonicznych pozwalają stwierdzić, że na przestrzeni wieków klasztor podlegał przekształceniom, znacznie zmieniającym jego pierwotny obraz. Jednoznacznie udowodniono, że obecna bryła powstała w dwóch głównych fazach, zapewne jeszcze średniowiecznych. W pierwszej osie małych otworów okiennych parteru miały się zdecydowanie większymi, fazowanymi otworami piętra. Dostawiona kubatura, podobnej wielkości, w żadnym stopniu nie nawiązała jednak do formy istniejącej już części. Kontynuacji można się doszukiwać jedynie w przestrzeni parteru. Zupełnie inaczej opracowano artykulację piętra, które podzielono podwójnymi, smukłymi blendami. Ślady w elewacji północnej dowodzą, że w dolnej ich części umieszczono niewielkie okna doświetlające. Intrygująco przedstawia się również kwestia trzech podłużnych luków umieszczonych pomiędzy kondygnacjami elewacji północnej. Pytaniem otwartym pozostaje, jaką tworzyły one kompozycję ściany. Nie wyjaśniona jest również bardzo istotna kwestia –relacja kompozycji elewacji z rozplanowaniem układu przestrzennego. Nie udało się również jednoznacznie wskazać miejsca, w którym funkcjonował ganek łączący klasztor z kościołem. Kwestią sporną pozostaje też chronologia etapów średniowiecznych. W celu odpowiedzi na te pytania autor postuluje opracowanie dokładnej inwentaryzacji pomiarowo-rysunkowej w skali 1:50 (rzuty, przekroje, elewacje) oraz wykonanie studium historycznego i badań architektonicznych wewnątrz z uwzględnieniem analiz towarzyszących (stratygrafia, dendrochronologia, petrografia).

Na koniec należy wspomnieć, że przedstawione rozwarstwienie chronologiczne było podstawą opracowania wniosków konserwatorskich. Nie zdecydowano się na rekonstrukcję artykulacji średniowiecznej, pozostawiając dzisiejszy podział otworów i blend. Struktura z pierwszej i drugiej fazy została natomiast optycznie wydobyta z późniejszych przemurowań, poprzez nieznaczną zmianę kolorystyki spoin, które w dużym stopniu musiały być uzupełnione.

building were supplemented with a mechanical brick in a Gothic bond. It was used in the brickwork of the ground floor of the northern facade, in the facing of the original windows of the ground floor and the portal of the southern facade or the recess of the western facade.

Eighth phase: late twentieth century

After the removal of the plasters, concrete bands were placed around all the window and door openings, probably for aesthetic reasons. The secondary portal in the southern elevation was walled up, with one window remaining here. Additionally, thick plaster was applied in the walled-up portal, blende and window of the western facade, protruding significantly in front of the face of the wall. All the window and door frames were replaced.

Conclusion, research postulates

The structural transformations revealed in the course of architectural research made it possible to conclude that the monastery had undergone several changes over the centuries, significantly reshaping its original image. There are no doubts that the present form was created in two main phases, probably in the Middle Ages. In the first, the axes of small window openings on the ground floor passed larger beveled openings on the first floor. The added volume of similar size did not in any way correspond to the form of the already existing part. Continuation can only be found in the ground floor area. The articulation of the floor, divided by the thin double blends, was developed in a completely different way. Traces in the northern facade prove that there existed small lighting windows in the lower part. The issue of three longitudinal arches between the stories of the northern facade is also intriguing. The question as to what sort of a wall composition they formed remains open. There is also another interesting, yet unexplained, issue—the relation between the facade composition and the layout of the spatial arrangement. It was also not possible to clearly indicate the place where the porch connecting the monastery with the church was situated. The chronology of the medieval stages is also a controversial subject. In order to answer these questions, the author proposes to develop a detailed measurement and graphical survey, drawn to a scale of 1:50 (floor plans, sections, elevations) and to carry out a historical study as well as architectural investigation of the interiors, taking into account accompanying analyses (stratigraphy, dendrochronology, petrography).

Finally, it should be mentioned that the presented chronological stratification allowed for the establishment of certain conservation conclusions. It was decided not to reconstruct the medieval articulation, leaving the current division of the openings and blends. The structure from the first and second phases was optically extracted from later remodeling procedures by slightly changing the color of the joints which had to be supplemented to a large extent.

Bibliografia / References

Archiwalia / Archive materials

Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta parafii św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 40, Kronika kościelna 1926–1932, t. 6.

Opracowania / Secondary sources

Atlas zabytków architektury w Polsce, oprac. Hanna Faryna-Paszkiwicz, Małgorzata Omilanowska, Robert Pasieczny, Warszawa 2011.

Chodyński Adam, *Kościół św. Mikołaja w Kaliszu*, Warszawa 1874.

Grzybkowski Andrzej, *Gotycka architektura murowana w Polsce*, Warszawa 2015.

Kalisz – kościół par. p.w. św. Mikołaja, oprac. Marek Machowski, [w:] *Katalog zabytków*, red. Andrzej Włodarek, [w:] *Architektura gotycka w Polsce*, red. Teresa Mroczo, Marian Arszyński, Warszawa 1995, s. 100.

Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. 5: *Województwo poznańskie*, red. Teresa Ruszczyńska, Aniela Sławska, z. 6: *Powiat kaliski*, oprac. Teresa Ruszczyńska, Aniela Sławska, Zofia Winiarz, Warszawa 1960.

Kowalski Jacek, *Gotyk wielkopolski: architektura sakralna XIII–XVI w.*, Poznań 2010.

Kowalski Jacek, *Großpolen*, [w:] Christof Herrmann, Dethard v. Winterfeld (red.), *Mittelalterliche Architektur in Polen. Romanische und gotische Baukunst zwischen Oder und Weichsel*, Petersberg 2016, t. 1, s. 268–378.

Pospieszny Kazimierz, *Architektura kościoła św. Mikołaja w Kaliszu*, „Rocznik Kaliski” 1987, nr 20, s. 79–138.

Raciborski Józef, *Monografia Kalisza*, Kalisz 1912.

Szczepaniak Tadeusz, „Ksiądz Jan Sobczyński jako duszpasterz, społecznik i historyk Kalisza w latach 1901–1942”, Włocławek 1980, praca dyplomowa, mps.

Tomala Janusz, *Architektura gotycka Wielkopolski*, Kalisz 2013.

Tomala Janusz, *Kalisz – miasto lokacyjne w XIII–XVIII w. Studium archeologiczno-architektoniczne*, Kalisz 2004.

Tomala Janusz, *Murowana architektura romańska i gotycka w Wielkopolsce. Architektura sakralna*, t. 1, Kalisz 2007.

Walczak-Niewiadomska Agata, „Kronika kościelna Kalisza” jako źródło badań nad dziejami miasta, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Librorum” 2007, nr 14, s. 65–72.

Woźniak Mieczysław Arkadiusz, *Kalisz 1914. Pogrom miasta*, Kalisz 1995.

Zimnowoda-Krajewska Bożena, *Badania architektury ceglanej – kryteria analityczne i graficzna interpretacja wniosków*, [w:] *Badania architektoniczne. Historia i perspektywy rozwoju*, red. Marian Arszyński, Maciej Prarat, Bożena Zimnowoda-Krajewska, Ulrich Schaaf, Toruń 2015, s. 121–136.

Inne / Others

„Klasztor kanoników regularnych. Karta Ewidencji Zabytków Architektury i Budownictwa”, oprac. D. Stoces, Kalisz 1993, mps w zbiorach delegatury kaliskiej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

„Program prac konserwatorskich elewacji domu parafialnego dawniej klasztoru kanoników laterańskich przy katedrze kaliskiej”, oprac. Marek Kawczyński, Maria Marzec, Kalisz 2015, mps w zbiorach delegatury kaliskiej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Zimnowoda-Krajewska Bożena, Prarat Maciej, „Elewacje dawnego klasztoru kanoników laterańskich w Kaliszu. Badania architektoniczne i wnioski konserwatorskie, cz. 1: Elewacja południowa i zachodnia, cz. 2: Elewacja północna i wschodnia, Toruń–Kalisz 2016–2017”, mps w zbiorach delegatury kaliskiej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

¹ B. Zimnowoda-Krajewska, M. Prarat, „Elewacje dawnego klasztoru kanoników laterańskich w Kaliszu. Badania architektoniczne i wnioski konserwatorskie, cz. 1: Elewacja południowa i zachodnia, cz. 2: Elewacja północna i wschodnia, Toruń–Kalisz 2016–2017”, mps w zbiorach delegatury kaliskiej WUOZ w Poznaniu.

² B. Zimnowoda-Krajewska, *Badania architektury ceglanej – kryteria analityczne i graficzna interpretacja wniosków*, [w:] *Badania architektoniczne. Historia i perspektywy rozwoju*, red. M. Arszyński et al., Toruń 2015, s. 121–139.

³ Z opracowań poświęconych kościołowi zob.: K. Pospieszny, *Architektura kościoła św. Mikołaja w Kaliszu*, „Rocznik Kaliski” 1987, nr 20, s. 79–138; *Kalisz – kościół par. p.w. św. Mikołaja*, oprac. M. Machowski, [w:] *Katalog zabytków*, red. A. Włodarek, [w:] *Architektura gotycka w Polsce*, red. T. Mroczo, M. Arszyński, Warszawa 1995, s. 100; J. Tomala, *Kalisz – miasto lokacyjne w XIII–XVIII w. Studium archeologiczno-architektoniczne*, Kalisz 2004; idem, *Murowana architektura romańska i gotycka w Wielkopolsce. Architektura sakralna*, t. 1, Kalisz 2007; idem, *Architektura gotycka wielkopolski*, Kalisz 2013; J. Kowalski, *Gotyk wielkopolski: architektura sakralna XIII–XVI w.*, Poznań 2010; J. Kowalski, *Großpolen*, [w:] Ch. Herrmann, D. v. Winterfeld (red.), *Mittelalterliche Architektur in Polen. Romanische und gotische Baukunst zwischen Oder und Weichsel*, 2016, t. 1, s. 278–279, 303, 308–309 (tam też starsza literatura przedmiotu). W 1993 opracowano kartę ewidencyjną zabytku; zob. „Klasztor kanoników regularnych. Karta Ewidencji Zabytków Architektury i Budownictwa”, oprac. D. Stoces, Kalisz 1993, mps w zbiorach delegatury kaliskiej WUOZ w Poznaniu.

⁴ K. Pospieszny, op. cit., s. 82; J. Tomala, *Kalisz*, s. 56.

⁵ A. Chodyński, *Kościół św. Mikołaja w Kaliszu*, Warszawa 1874, s. 13; J. Raciborski, *Monografia Kalisza*, 1912, s. 19; K. Pospieszny, op. cit., s. 81; J. Tomala, *Kalisz*, s. 56; idem, *Architektura*, s. 28, 36.

⁶ J. Tomala, *Kalisz*, s. 58.

⁷ Ibidem; J. Raciborski, op. cit., s. 27.

⁸ A. Chodyński, op. cit., s. 13; J. Tomala, *Kalisz*, s. 57.

⁹ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 5: *Województwo poznańskie*, red. T. Ruszczyńska, A. Sławska, z. 6: *Powiat kaliski*, oprac.

- T. Rusczyńska, A. Sławska, Z. Winiarz, Warszawa 1960, s. 22; K. Pospieszny, op. cit., s. 83; *Atlas zabytków architektury w Polsce*, oprac. H. Faryna-Paszkiewicz et al., Warszawa 2011, s. 260; J. Tomala, *Kalisz*, s. 95. Wcześniejszą datę powstania, prawdopodobnie XIV w., podaje J. Tomala; zob. J. Tomala, *Kalisz*, s. 33; idem, *Murowana architektura*, s. 191.
- ¹⁰ J. Tomala, *Kalisz*, s. 58. O dwuetapowej budowie (XIV i XV w.) wspomina już J. Sobczyński; zob. Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Akta parafii św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 40 – Kronika kościelna 1926–1932, t. 6, s. 330. Na temat kronik Sobczyńskiego zob. A. Walczak-Niewiadomska, „Kronika kościelna Kalisza” jako źródło badań nad dziejami miasta, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Librorum” 2007, nr 14, s. 65–72.
- ¹¹ K. Pospieszny, op. cit., s. 83.
- ¹² J. Raciborski, op. cit., s. 42.
- ¹³ Zniszczeniu uległy wtedy kościół i klasztor; zob. A. Chodyński, op. cit., s. 15.
- ¹⁴ J. Tomala, *Kalisz*, s. 58.
- ¹⁵ A. Chodyński, op. cit., s. 16.
- ¹⁶ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, s. 22.
- ¹⁷ Ibidem; *Kalisz – kościół par. p.w. św. Mikołaja*, s. 100.
- ¹⁸ M.K. Woźniak, *Kalisz – pogrom miasta 1914 r.*, Kalisz 1995, s. 27–30.
- ¹⁹ T. Szczepaniak, „Ksiądz Jan Sobczyński jako duszpasterz, społecznik i historyk Kalisza w latach 1901–1942”, Włocławek 1980, praca dyplomowa, mps, s. 29–30.
- ²⁰ Założono instalację elektryczną i wodno-kanalizacyjną, częściowo wymieniono posadzki, od strony północnej wprowadzono zewnętrzne schody. Zob. „Klasztor kanoników regularnych. Karta Ewidencji...”, wkładka nr 2.
- ²¹ Ibidem.
- ²² J. Tomala, *Kalisz*, s. 96.
- ²³ „Program prac konserwatorskich elewacji domu parafialnego dawniej klasztoru kanoników laterańskich przy katedrze kaliskiej”, oprac. M. Kawczyński, M. Marzec, Kalisz 2015, mps w zbiorach delegatury kaliskiej WUOZ w Poznaniu.
- ²⁴ Jeśli założyć, że pierwsza łączyła się ze wzmianką na temat budowy, trzeba ją związać z 1448, a fazę drugą z rozbudową założenia i wprowadzeniem ganka do kościoła w 1538.
- ²⁵ Pierwsze dwa od wschodu zamknięte prosto.
- ²⁶ Otwory te mają zapewne węgier od strony wewnętrznej, od zewnątrz krawędź profilowaną jednym uskokiem. Articulacja elewacji pozwala przypuszczać, że okien tych było jednak więcej – w rekonstrukcji zaznaczone zostały linią przerywaną.
- ²⁷ Na tym etapie badań nie można stwierdzić, czy były to wnęki, czy otwory okienne. Być może miały formę analogiczną do ściany północnej, czyli wnęki z małymi otworami okiennymi u podstawy.
- ²⁸ Portal południowy: faza–uskok–faza–uskok; portal zachodni: wkłęska–uskok–wkłęska–uskok–wkłęska. Otwór wejściowy w elewacji zachodniej pozwala również przypuszczać, że w średniowiecznej fazie budowlanej wykorzystywano inny układ przestrzenno-funkcjonalny, z korytarzem pośrodku.
- ²⁹ Na osi środkowej być może znajdowały się dwa symetryczne otwory, a ślad zachowany jest tylko po jednym.
- ³⁰ Rozglifienie: wkłęska–uskok–faza–uskok–faza–uskok–wkłęska.
- ³¹ Mur z fazy V dochodzi do rozkutej struktury z fazy IV.

Streszczenie

Klasztor kanoników laterańskich w Kaliszu jest jednym z ważniejszych zabytków architektury średniowiecznej zarówno miasta, jak i regionu. W dotychczasowym stanie badań podnoszono, że dzisiejsza bryła zapewne kryje w sobie dwa średniowieczne budynki. Nigdy jednak budynek ten nie był przedmiotem szerszych analiz. Tekst ma na celu prezentację wyników badań architektonicznych, wykonanych w latach 2016–2017. Objęto nimi wszystkie elewacje celem zarówno rozpoznania przekształceń, jak i określenia wniosków do prac konserwatorsko-restauratorskich. Na ich podstawie wyodrębniono osiem głównych faz budowlanych. Pierwotnie budynek ten był o połowę krótszy i nieco wyższy niż obecna bryła. Jeszcze w okresie średniowiecza został rozbudowany w kierunku zachodnim. Nowa część uzyskała jednak zupełnie inną artykulację. Najbardziej charakterystycznym jej elementem były podwójne, wąskie blendy z małymi otworami okiennymi piętra. W drugiej ćwierci XIX w. zmieniono jego funkcję na plebanię, przemurowano wtedy większość otworów. W takim też stanie dawny klasztor zachował się do dziś.

Abstract

The Monastery of the Canons Regular of the Lateran in Kalisz is one of the most significant monuments of medieval architecture in both the city and the whole region. In the current state of research, it has been emphasized that its present shape probably hides two medieval buildings. However, the building has never been the subject of wider analyzes. The aim of the text is to present the results of architectural research carried out in the years 2016–2017, which covered all the facades, in order to recognize the transformations and determine the conclusions for conservation and restoration works. Consequently, eight main construction phases were distinguished. Originally the building was half shorter and slightly taller than it is today. As soon as in the Middle Ages, it was extended towards the west. The new part, however, was given a completely different articulation. Its most characteristic element were double, narrow blends with small window openings on the first floor. In the second quarter of the nineteenth century its function was changed into a rectory, and most of the openings were then remodeled. The former monastery has survived in this condition to this day.